

ФІЛОСОФІЯ ТА ПОЛІТОЛОГІЯ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ КУЛЬТУРИ

ISSN [2663-0265](#) (print) ISSN [2663-0273](#) (online)

Journal home page: <https://fip.dp.ua/index.php/FIP>

МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

Ірина Миколаївна Чистякова

Кандидат філософських наук, доцент,
завідувач кафедри міжнародних відносин та
права, Національний університет
«Одеська політехніка»,
пр. Шевченко, 1, Одеса, 65122, Україна
E-mail: kaf.pz@op.edu.ua,

Irina Nikolaevna Chistyakova

Candidate of Philosophical Sciences,
Associate Professor, Head of the Department of the
International Relations and Law,
Odessa Polytechnic National University,
1 Shevchenko Ave., Odessa, 65122, Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0182-9334>

Дмитро Дмитрович Татакі

Старший викладач кафедри міжнародних
відносин та права,
Національний університет «Одеська
політехніка»,
пр. Шевченко, 1, Одеса, 65122, Україна
E-mail: tataki.dmitrii@gmail.com,

Dmitry Dmitrovich Tataki

Senior Lecturer, Department of International
Relations and Law,
Odessa Polytechnic National University,
1 Shevchenko Ave., Odessa,
65122, Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3091-3540>

УДК 321.7:322

СОЮЗ АРАБСЬКОГО МАГРИБУ:

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОГЛИБЛЕННЯ СПІВПРАЦІ

Received 16 November 2021; revised 30 November 2021; accepted 10 December 2021

DOI: 10.15421/352133

Анотація

У контексті міжнародних відносин прийнятим є поняття здорової конкуренції масштабних регіонів, яка з часом збільшується у багато разів, що призводить до міждержавного суперництва, як між провідними країнами, так і об'єднаннями держав. Такий геополітичний рух не оминув Арабський світ, який впродовж багатьох років намагається використовувати механізми інтеграційного процесу для прискорення економічного розвитку, можливості стабільного становлення своїх учасників і передбачення можливих конфліктів.

Економічні процеси, із врахуванням утворення міждержавних і фінансових інтеграційних об'єднань, діяльність транснаціональних корпорацій, на сучасному етапі спроможні послабити напругу та дисбаланс у відносинах держав і створити плацдарм для спільних інтересів.

У статті розглядаються проблеми і перспективи розвитку Союзу Арабського Магрибу (САРМ), як одного із передуючих утворень Близького Сходу та регіону, багатого на різні корисні копалини і відносно розвинуту систему інфраструктури.

Визначено передумови утворення Союзу Арабського Магрибу та причини його утворення. Прослідковано основні етапи процесу його утворення та виявлено проблемні аспекти з якими стикнулися автори ідеї об'єднання при її реалізації.

Встановлено, що як на етапі утворення, так і в процесі подальшого розвитку Союзу Арабського Магрибу, він розвивався дуже нерівномірно, на що вплинули ряд економічних, політичних та релігійних факторів.

Визначено основні цілі, завдання та інституційну складову Марракешського договору, що став правовою основою Союзу Арабського Магрибу.

Прослідковано за основними етапами становлення та розвитку Союзу Арабського Магрибу, узагальнено основні труднощі, що постали перед країнами-учасниками в рамках відповідної співпраці.

Визначено основні вектори відповідної співпраці та подальші перспективи діяльності Союзу Арабського Магрибу.

Ключові слова: арабський регіон, перспективи розвитку, інтеграція, державні об'єднання, співпраця, союз.

Arab Maghreb Union: Problems and Prospects of Development

Abstract

In the context of international relations, the concept of sound competition in large regions has been adopted, which has increased many times over time, leading to interstate rivalry between both leading countries and associations of states. Such a geopolitical movement has not escaped the Arab world, which has been trying to use the mechanisms of the integration process to accelerate economic development, the possibility of stable formation of its members and anticipate possible conflicts for many years.

Economic processes, including the formation of interstate and financial integration associations, the activities of transnational corporations, can reduce tensions and imbalances in relations between states and create a bridgehead for common interests at the present stage. The article examines the problems and prospects of the Arab Maghreb Union (AMU), as one of the antecedents of the Middle East and the region which is rich in various minerals and a relatively developed infrastructure system. The Union is characterized by its rapid development and political players must be watchful about all the prospects of this region.

The preconditions for the formation of the Arab Maghreb Union and the reasons for its formation have been determined. The main stages of the process of its formation are traced and the problematic aspects faced by the authors of the idea of unification during its implementation are revealed.

It is established that both at the stage of formation and in the process of further development of the Arab Maghreb Union, it developed very unevenly, which was influenced by a number of economic, political and religious factors.

The main goals, objectives and institutional component of the Marrakesh Treaty, which became the legal basis of the Arab Maghreb Union, have been identified.

The main stages of the formation and development of the Arab Maghreb Union are followed, the main difficulties faced by the participating countries in the framework of relevant cooperation are summarized.

The main vectors of relevant cooperation and further prospects of the Arab Maghreb Union have been identified.

Key words: Arab region, perspectives of development, integration, state associations, cooperation, union.

Союз Арабского Магриба: проблемы и перспективы углубления сотрудничества

Аннотация

В контексте международных отношений принято понятие здоровой конкуренции масштабных регионов, которая со временем увеличивается во много раз, что приводит к межгосударственного соперничества как между ведущими странами, так и объединениями государств.

Такое геополитическое движение не обошло стороной Арабский мир, который на протяжении многих лет пытается использовать механизмы интеграционного процесса для ускорения экономического развития, возможности стабильного становления своих участников и предвидения возможных конфликтов.

Экономические процессы с учетом образования межгосударственных и финансовых интеграционных объединений, деятельность транснациональных корпораций на современном этапе способны ослабить напряжение и дисбаланс в отношениях государств и создать плацдарм для общих интересов.

В статье рассматриваются проблемы и перспективы развития Союза Арабского Магриба (САМ), как одного из предшествующих образований Ближнего Востока и региона, богатого различными полезными ископаемыми и относительно развитой системой инфраструктуры.

Определены предпосылки создания Союза Арабского Магриба и причины его образования. Прослежены основные этапы процесса его образования и выявлены проблемные аспекты, с которыми столкнулись авторы идеи объединения при ее реализации.

Установлено, что как на этапе образования, так и в процессе дальнейшего развития Союза Арабского Магриба он развивался очень неравномерно, на что повлияли ряд экономических, политических и религиозных факторов.

Определены основные цели, задачи и институциональная составляющая Марракешского договора, ставшая правовой основой Союза Арабского Магриба.

Проследили за основными этапами становления и развития Союза Арабского Магриба, обобщены основные трудности, которые возникли перед странами-участниками в рамках соответствующего сотрудничества.

Определены основные векторы соответствующего сотрудничества и дальнейшие перспективы деятельности Союза Арабского Магриба.

Ключевые слова: арабский регион, перспективы развития, интеграция, государственные объединения, сотрудничество, альянс.

Постановка проблеми.

Арабський Магриб є Союзом зі стрімким розвитком, що є першочерговою причиною великої зацікавленості у встановленні й укріпленні економічних зв'язків із потенційними державами-членами та сусідами Союзу. Для цього САМ досяг більшої частини важливих умов, а саме: довготривалий період проведення робіт на території своїх держав з ціллю покращення умов життя населення, високий ступінь попиту і пропозиції близькосхідного ринку в системі торгових відносин і, звичайно, участь в сучасних інтеграційних процесах. Однак перш ніж досягти лідерства у міжнародному контексті, варто зберігати відносини і здорову конкуренцію на тлі держав-членів Союзу, задля мирного співіснування та забезпечення недоторканості кордонів один одного. У цьому випадку слід враховувати всі особливості формування Союзу Арабського Магрибу та ставити першочерговим завданням недопущення конфліктів за владу і політичний пріоритет.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Магриб є автономною субрегіональною підсистемою у міжнародних відносинах, тому інтерес до цього утворення проявляється впродовж довготривалого періоду. У статті приводяться приклади досліджень таких авторів як Фролова І.Б. – вивчення інтеграційних процесів у країнах Північної Африки, Абдмулах М. – аналіз арабської торгової інтеграції; Ломакін М.М. – розглядає переваги і недоліки панарабської зони торгівлі; оскільки це пов'язано з видобутком корисних копалин; а також Абдеррахмен Мессауді, котрий у своїй праці дослідив проблеми і перспективи розвитку Союзу Арабського Магрибу.

Метою дослідження є проведення аналізу розвитку Союзу Арабського Магрибу, роз-

гляду проблем і перспектив співтовариства держав-членів цього утворення.

Виклад основного матеріалу.

Зміна глобального світового порядку та поява багатьох регіональних блоків спонукали управління країн Африканського континенту до роботи над досягненням інтеграції регіонів, аби протистояти внутрішнім і зовнішнім викликам. Для Північної Африки утворення Союзу Арабського Магрибу ознаменувало появлення нового перспективного об'єднання з великим економічним потенціалом, об'ємними людськими і природними ресурсами, та масштабною територією. Історичне та спільне географічне розташування сформували цей регіон в одне ціле, адже тільки об'єднавшись, він може краще захищати свої інтереси та збільшити свою владність з іншими торговими блоками [Messaoudi 1994: 97].

Ідея об'єднання Північної Африки вперше згадується з другої половини XII – кінця XIII століття за часів правління арабської династії Альмоахадів, яка отримала контроль над управлінням територією. Бажання до єдності існувало впродовж багатьох десятиліть, однак завжди на цьому шляху з'являлися перешкоди або у вигляді французького колоніального панування, або зіткнення національних інтересів у перехідний період 1960-х років. Основною причиною була постійна відсутність спільної політичної волі, оскільки період постколоніального становлення державності країн Північної Африки не обходився без конфліктів, погроз, розривом дипломатичних відносин і навіть загрозою відкидання ідеї об'єднання Магрибу. Згодом це потребувало сталого технічного, економічного та політичного комплексу для інтеграції й утворення Союзу [Robana 1973: 73].

Першим кроком до об'єднання держав вважається Об'єднавчий конгрес країн Ма-

грибу, що відбувся в 1958 році в Танжері (Марокко), і який прийняв рішення про створення Консультативної Асамблеї Арабського Магрибу та Постійного секретаріату для реалізації ухвалених рішень конференції. З цього часу відбувалися постійні зустрічі та наради міністрів економіки, що обговорювали питання економічної співпраці.

Виходячи з вищесказаного, ідея спільної інтеграції бере свій початок з 1964-го, коли на конференції міністрів економіки країн було створено Комітет постійних представників Магрибу (Алжир, Лівія, Марокко та Туніс) [Союз арабського Магрибу], що мав би зайнятися розробкою стратегії реалізації інтеграційних планів і прийняти рішення про налагодження міждержавних зв'язків Магрибського союзу. Однак цю ідею не вдалося втілити в життя, що було викликано такими причинами:

1) відмінність державного та суспільно-політичного устрою держав (напр. Марокко – це монархія, Туніс – республіка), орієнтирів у зовнішній політиці та соціально-економічного розвитку;

2) боротьба за лідерство в регіоні, що проявлялося у суперництві між політичними представниками Алжиру, Марокко і Тунісу;

3) невирішеність територіальних проблем, що призводила до виникнення міжрегіональних конфліктів і проблем подолання бунтів;

4) проблема питання Західної Сахари: дана проблема породила територіальний конфлікт на десятки років і зруйнувала політичний діалог, країни Магрибу висували свої підходи щодо пошуку рішень (Алжир і Лівія виступили на фронті ПОЛІСАРІО, що висував свої інтереси на спірну територію; Туніс підтримував позицію Марокко та Мавританії) [Война в Западній Сахарі].

Проте усі ці труднощі не змусили країни Північної Африки відмовитися від бажання утворити життєздатний союз Магрибу. Так, у 1988 році в алжирському місті Зеральда відбувся перший саміт країн Магрибу, на якому було прийнято рішення про формування Вищої комісії Магрибу і відповідних до неї спеціалізованих комісій.

17 лютого 1989 року (Марракеш, Марокко) здійснилася мрія багатьох поколінь народів Північної Африки, оскільки відбулося підписання Договору про Союз Арабського Магрибу (САМ) між Алжиром, Марокко, Мавританією, Лівією та Тунісом. Одразу були засновані керівні органи: Президентська Рада, Рада міністрів іноземних справ, Консультативна рада і Верховний суд. На сьогодні САМ – це не просто потужна панарабська організація Північної Африки, а союз, метою якого є поглиблення регіональної інтеграції, об'єднання економічних потенціалів держав-членів і координація зусиль у вирішенні суттєвих економічних проблем регіону [Батыршин 2004: 85].

Марракешський договір є основоположним кроком до єдності держав-учасниць Магрибського союзу та визначає його загальні цілі:

1. Зміцнення братських зв'язків у межах регіону.

2. Сприяння прогресу та добробуту суспільства, захист прав та інтересів людей.

3. Внесок у підтримання миру, на якому базується справедливість і чесність.

4. Встановлення та проведення спільної політики в різних секторах і сферах життєдіяльності.

5. Поступове досягнення вільного пересування людей та обігу товарами, вільний переказ і рух капіталу в межах регіону.

Усі цілі та задачі були сформульовані в 19 ключових статтях Договору про створення Союзу [Договор о создании 1989], за якими діяльність організації розповсюджується на економічну, політичну, соціальну та культурну області. Також пріоритетним напрямом зовнішньої політики Магрибського союзу можна вважати укріплення зв'язків з арабськими державами і країнами-членами Європейського Союзу.

Структура Магрибу за Марракешським договором встановлює ряд регіональних інституцій:

1) перш за все, вищим органом Союзу є Президентська рада, котра складається з п'яти глав держав: вони приймають рішення одноголосно і є єдиним органом, що наділений повноваженнями у прийнятті рішень (збира-

ється кожні 6 місяців);

2) також союзний Договір утворює Раду міністрів закордонних справ, яка є відповідальною за підготовку до піврічних засідань Президентської ради;

3) утворена Консультативна асамблея (складається зі 100 членів, по 20 від кожної держави-представниці), збирається один раз на рік для розгляду проектів, що запропоновані Радою президента і подає свої рекомендації головам держав;

4) Судовий орган, до складу якого входять десять суддів (по два від країни-учасниці), до обов'язків яких входить «розгляд та вирішення будь-яких суперечок щодо тлумачення та виконання договорів та угод, підписаних в рамках Союзу»; рішення Суду підлягають виконанню та є остаточними;

5) Генеральний секретаріат – засідає кожні 6 місяців в одній з п'яти країн.

Відповідно до Договору також можуть утворюватися спеціалізовані міністерські комітети, що реалізують свої задачі за направленнями людських ресурсів, освіти і науки, розвитку технологій, економіки, безпеки харчування та інших життєво важливих ланок.

Така сформована структура САМ і постановка чітких цілей та задач організації дозволяє Союзу досягти міждержавного визнання та конкурентоспроможності серед інших країн. На міжнародній арені – це забезпечення та встановлення дипломатичного співробітництва; у сфері оборони – збереження незалежності кожної держави-члена; в економічній області – забезпечення промислового, сільськогосподарського та соціального розвитку, а у сфері культури – співробітництва у галузі культури, збереженні духовних і творчих цінностей, які опираються на іслам і збереження національної арабської сутності.

Не дивлячись на доволі слабо виражену систему динамічного розвитку Магрибського союзу у порівнянні з, наприклад, регіоном Південно-Східної Азії, варто визнати, що після формального завершення формування організаційних структур САМ, керівні органи сформулювали стратегію діяльності Союзу на найближчі роки [Фролова 2017]. Починаючи з 1990-х років, Алжир, Лівія, Мавританія, Туніс

і Марокко підписали більше 30 двосторонніх угод в економічній, соціальній і культурній сферах, однак ратифікували лише 5 із них:

- про торгівлю сільськогосподарською продукцією, ціллю якої було утворення зони вільної торгівлі;

- про торгівлю і тарифи, що сприяло формуванню зони вільної торгівлі на основі відміни тарифних обмежень в обміні продовольчими товарами;

- про інвестиційні гарантії, що покликані забезпечувати національний режим, як такий, що є не менш сприятливим для магрибських інвесторів, ніж для національних інвесторів щодо капіталовкладень і стимулів;

- про уникнення подвійного оподаткування доходів і майна;

- про фітосанітарні норми у торгівлі квітами та рослинами.

Унаслідок ратифікації угод, було сформовано перелік проектів, втілення яких проводилося до 1994 року:

- Магрибська хартія із захисту навколишнього середовища;

- Магрибський банк інвестицій і торгівлі;

- Угода про вільне пересування населення у межах регіону;

- Проекти в області транспорту;

- Угода про митний союз;

- Угода про створення північно-африканського спільного ринку.

Слід зазначити, що реалізація висунутих цілей відбувалася досить стрімко і завдяки тому факту, що головою Президентської Ради САМ став президент Тунісу – Зін аль-Абудін Бель Алі. За його керівництва було проаналізовано загальну ситуацію діяльності Організації, ухвалено рішення щодо проведення лінії на зміцнення, передусім, економічних зв'язків між країнами-учасницями, а також створення відповідної договірно-правової бази. На основі вже наявних економічних структур та угод у різних галузях економіки, Туніс презентував свою програму дій на період до 2000-х років, метою якої було прискорення реалізації поставлених задач і домовленостей [Африканская интеграция 2003: 10].

Попри всі невдачі, Союзу Арабського

Магрибу довелося реалізувати один із своїх найбільших проєктів у нафтогазовій галузі, що мав велике значення для розвитку країн-учасниць регіону: будівництво транссередземноморського газопроводу «Магриб-Європа», потужністю 9,8 млрд. куб. м. газу та за маршрутом «Алжир-Марокко-Іспанія-Португалія»; і побудова трансмагрибського газопроводу (за участі Тунісу, Алжиру та Лівії) протяжністю 400 км від м. Уед-Саф-Саф до м. Ель-Зуарі (Лівія) та пропускною здатністю 3,5 млрд. куб. м. за рік, що забезпечувало постачання алжирським газом східних районів Лівії, включаючи спільне алжиро-лівійське підприємство з виробництва алюмінію в Ель-Зуарі.

З метою управління трансфером газу було утворено спільну компанію «Товариство арабського Магрибу з транспортування природного газу». Також за діяльності САМ було відновлено роботу алжиро-мавританського нафтопереробного заводу в Нуабіду, потужністю 1 млн. т. нафти щорічно, що дозволило забезпечувати нафтопродуктами всі країни-учасниці Союзу [Смирнова 2000: 61]. Таким чином, єдність Алжиру, Тунісу, Мавританії, Марокко та Лівії дозволила організувати їм загальну економічну інтеграцію та побудувати спільні продовольчі підприємства задля забезпечення благ і потреб своїх народів.

Початок ХХІ століття є періодом невирішеності економічного статусу Магрибського союзу, оскільки управління держав зіткнулося з низкою зовнішніх і внутрішніх протиріч, що були спричинені:

1) конкуренцією експортних галузей і їх націленість на ринки продовольчо-розвинутих держав;

2) відсутність належної політичної волі у розробці механізмів практичного втілення прийнятих рішень;

3) породження релігійного радикалізму та екстремізму в Алжирі;

4) «арабська весна» 2011р. [Будагьянц, Осьодло 2014], що обернулася для країн регіону загрозою релігійного екстремізму та тероризму;

5) ускладнення міжнародної ситуації навколо Лівії (громадянська війна 2014-2020 рр.);

6) політичні розбіжності між Марокко й Алжиром, пов'язані з урегулюванням західно-сахарської проблеми.

У даному випадку інтеграційна активність Магрибу була зміщена на двосторонній рівень, задля фокусу на об'єднанні фінансових ресурсів у цілях економічного розвитку: найбільш успішним було співробітництво в області транспорту та енергетики. Наприклад, було введено в експлуатацію лінію трансмагрибської залізної дороги Туніс-Алжир-Касабланка; відкрито авіалінію Туніс-Нуакшот; утворено єдину енергомережу, за якою реалізовувалися спільні проєкти в оброблячій промисловості, видобутку енергоносіїв, риболовстві. У цілому за рахунок спільної політики Магрибу вдалося досягти розвитку двосторонніх відносин і формування середземноморських інтеграційних зв'язків.

Надалі, внаслідок довготривалої політичної та економічної кризи, країни-учасниці Союзу Арабського Магрибу знаходилися в пошуках нових можливостей для налагодження інтеграції свого регіону. Так, наприклад, у рамках ЄС Франція підписала низку угод з Тунісом у контексті надання фінансової допомоги у розмірі 89 млн. дол. У грудні 2014 року було укладено договір між САМ і Продовольчою сільськогосподарською організацією Об'єднаних Націй щодо програми регіонального розвитку на 2017 рік. Дана програма передбачала створення сприятливих умов з ціллю підвищення виробництва у галузі сільського господарства країн Магрибу, економічної інтеграції Магрибу шляхом утворення механізмів безпеки і сталого управління природними ресурсами регіону.

Велика увага Магрибському регіону приділяється з боку іноземних фірм, що приймають активну участь у капіталі створюваних змішаних підприємств у країнах Союзу. Це сприяє укріпленню економічної бази арабських держав, стабілізації їх внутрішнього становища і зниженню рівня безробіття. Більше того, управлінням країн Союзу передбачається допомога у проведенні реформ задля прискорення темпів розвитку країн Південної Африки та їх поступового підтягування до рівня держав САМ.

Переваги утвореного регіону за участі Алжиру, Лівії, Марокко, Тунісу та Мавританії пов'язані з розвитком діалогу між державами, спробами укріпити й активувати економічну співпрацю, збільшити показники спільної торгівлі, вільного пересування населення в межах регіону без потреби в оформленні віз. Однак, не дивлячись на прогрес інтеграційного розвитку, на сучасному етапі залишаються певні обмеження у спільній взаємодії, що характеризуються, перш за все, відсутністю загального бачення економічної інтеграції, розрізненістю політичних та соціальних поглядів, слабкою диверсифікацією структури економіки й експорту, недорозвинутою системою інфраструктури, а такою нестачею фінансових та адміністративних ресурсів для координації економічної політики [Economic Integration in the Maghreb 2010].

Таким чином, у сучасних реаліях Союз Арабського Магрибу робить значні кроки на шляху до інтеграції та досягнення рівня сильного об'єднання своїх держав на тлі міжнародної конкуренції. Задля цього проводиться реалізація безлічі стратегій і планів, укладення домовленостей та угод, аби побудова спільної економічної політики приносила результати для кожного учасника Союзу. Найбільшим протиріччям Магрибського утворення є поділ за владу та «перетягування» політичних важелів на управління своєї країни, що, як наслідок, призводить до значного дисбалансу та зупинки державного розвитку Алжиру, Лівії, Мавританії, Тунісу і Марокко.

Висновки.

Отже, утворення Союзу Арабського Магрибу було обумовлено низкою причин, головна з яких – об'єктивне бажання інтеграції в арабському світі, що визвано реаліями конкуренції на міжнародній арені та швидким темпом глобалізації. Необхідність становлення політичного, економічного, соціального та культурного порядку викликала потребу у формуванні нового союзу та єдності держав за умови різних політичних режимів і поглядів. Попри всі існуючі протиріччя, між країнами-учасницями САМ стоїть головне завдання – збереження та приналежність до єдиної арабської нації, єдиної ісламської цивілізації.

Досить вірогідним залишається і те, що заради досягнення арабської інтеграції, всі невдачі та загрози будуть ліквідуватися в залежності від змін у структурі національних економік, розвитку двосторонніх зв'язків країн-учасниць САМ, сприянні європейського та інших міжнародних центрів економічної сили у формуванні міжрегіональних інтеграційних груп. Великий крок у створенні зони вільної торгівлі з часом дозволить державам-членам Магрибського союзу перейти до більш високих форм об'єднання і створювати нові фундаментальні органи задля проведення спільної економічної політики. Все це дозволить досягти стабільності та регіональних інтеграційних планів, високого розвитку у системі інфраструктури, а також вирішити всі існуючі політичні та соціальні проблеми.

Бібліографічні посилання

- Economic Integration in the Maghreb.* (2010). Office of the Chief Economist Middle East and North Africa Region. The World Bank. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/969341468278074872/pdf/575190WP0Box353768B01PUBLIC10Maghrebpub.pdf> (дата звернення 10.11.2021)
- Messaoudi, A. (1994). *Arab Maghreb Union: achievement and prospects*. Monterey, California. Naval Postgraduate School. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://core.ac.uk/download/pdf/36735122.pdf> (дата звернення 11.11.2021)
- Robana, A. (1973). *The Prospects for an Economic Community in North Africa: Managing Economic Integration in the Maghreb States*. New York Praeger Special Studies.
- Африканская интеграция: социально-политическое измерение.* (2003). Отв. ред. Ю.В.Потёмкин. М.
- Батыршин, И.М. (2004). Экономическая интеграция в рамках Совета сотрудничества арабских государств Персидского залива. *Ближний Восток и современность*, 24, 83-98.

- Будагьянц, М., Осодло, Л. (2014). Виклики «Арабської весни»: соціально-психологічний та соціально-політичний аналіз. *Наук. вісн. Львів. держ. у-ту внутр. справ*, 1, 48-57.
- Война в Западной Сахаре*. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://artsandculture.google.com/entity/m03gx74v?hl=ru> (дата звернення 14.11.2021)
- Договор о создании Союза Арабского Магриба. (1989). *Генеральная Ассамблея ООН*. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://undocs.org/pdf?symbol=ru/A/44/594> (дата звернення 15.11.2021)
- Смирнова, Г.И. (2000). *Экономические связи стран Союза Арабского Магриба (САМ) с Европейским Союзом (ЕС)*, в: *Арабский Восток: ислам и реформы* (сборник статей), ИИИиБВ и Институт Африки РАН, М., 55-66.
- Союз арабского Магрибу: История utworення Союзу Арабского Магрибу*. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://kimo.univ.kiev.ua/MOrg/92.htm> (дата звернення 14.11.2021)
- Фролова, И.Б. (2017). Союз Арабского Магриба: задачи, проблемы, перспективы. *Вестник Брянского государственного университета*, 1(31), 136-141.

References

- Afrykanskaia yntehratsyia: sotsyalno-polytycheskoe yzmerenye* [African Integration: Socio-Political Dimension]. (2003). Otv. red. Yu.V.Potëmkyñ. M. (in Russian)
- Ватыршун, Y.M. (2004). Экономическая интеграция в рамках Совета сотрудничества арабских государств Персидского залива [Economic integration in the framework of the Cooperation Council of the Arab States of the Persian Strait]. *Blyzhnyi Vostok y sovremennost*, 24, 83-98. (in Russian)
- Budahants, M., Osodlo, L. (2014). Vykylyky «Arabskoi vesny»: sotsialno-psykholohichnytsi ta sotsialno-politychnyi analiz [Challenges of the Arab Spring: socio-psychological and socio-political analysis]. *Nauk. visn. Lviv. derzh. u-tu vnutr. sprav*, 1, 48-57. (in Ukrainian)
- Dohovor o sozdanyy Soiuza Arabskoho Mahryba [Treaty establishing the Union of the Arab Maghreb]. (1989). *Heneralnaia Assambleia OON*. Retrieved November 15, 2021 from <https://undocs.org/pdf?symbol=ru/A/44/594> (in Russian)
- Economic Integration in the Maghreb*. (2010). Office of the Chief Economist Middle East and North Africa Region. The World Bank. Retrieved November 10, 2021 from <https://documents1.worldbank.org/curated/en/969341468278074872/pdf/575190WP0Box353768B01PUBLIC10Maghrebpub.pdf>
- Frolova, Y.B. (2017). Soiuз Arabskoho Mahryba: zadachy, problemy, perspektivy [Union of the Arab Maghreb: tasks, problems and prospects]. *Vestnyk Brianskoho hosudarstvennoho unyversyteta*, 1(31), 136-141. (in Russian)
- Messaoudi, A. (1994). *Arab Maghreb Union: achievement and prospects*. Monterey, California. Naval Postgraduate School. Retrieved November 11, 2021 from <https://core.ac.uk/download/pdf/36735122.pdf>
- Robana, A. (1973). *The Prospects for an Economic Community in North Africa: Managing Economic Integration in the Maghreb States*. New York Praeger Special Studies.
- Smyrnova, H.Y. (2000). *Экономические связи стран Союзу Арабского Магриба (САМ) с Европейским Союзом (ЕС)* [Economic relations of the countries of the Arab Maghreb Union (AMU) with the European Union (EU)], in: *Арабский Восток: ислам и реформы (сборник статей)*. YYYy-BV y Ynstytut Afryky RAN, M., 55-66. (in Russian)
- Союз арабского Магрибу: Историия utvorennia Soiuзу Арабского Магрибу* [Arab Maghreb Union: History of the Arab Maghreb Union]. Retrieved November 14, 2021 from <http://kimo.univ.kiev.ua/MOrg/92.htm> (in Ukrainian)
- Война в Западной Сакхаре* [War in Western Sahara]. Retrieved November 14, 2021 from <https://artsandculture.google.com/entity/m03gx74v?hl=ru> (in Russian)